

Т. А. Садова

Донбаський державний
педагогічний університет

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

У статті розглядаються особливості використання технології групової взаємодії у професійній підготовці майбутніх вихователів до організації пізнавальної діяльності дітей у дошкільному закладі. Уточнюються особливості взаємодії та спілкування в системах «викладач – студент», «студент – студент» у процесі роботи в малих групах. Доведено ефективність технології групової взаємодії для розвитку мислення студентів; посилення мотивації навчання; формування міжособистісних стосунків; оволодіння способами організації спільної діяльності; розвитку самоконтролю й рефлексії в навчальній діяльності; розширення комунікації шляхом організації спільної діяльності в малих групах із різним складом учасників.

Ключові слова: *пізнавальна діяльність, спільна діяльність, взаємодія, спільні дії, технологія навчання, мала група, групова взаємодія, організація навчання.*

Постановка проблеми. Основна мета сучасної освіти полягає у формуванні педагога нового типу – творчого, ініціативного, здатного до професійної та особистісної самореалізації. У структурі готовності майбутнього педагога до професійної діяльності важливе місце становить гностичний компонент, тобто це система знань і вмінь педагога, яка складає основу його професійної діяльності, а також певні властивості пізнавальної діяльності, які впливають на її ефективність. Набуття майбутнім фахівцем означених умінь відбувається у процесі навчальної діяльності. У започаткованому дослідженні, присвяченому вивченню проблеми підготовки майбутніх вихователів до організації пізнавальної діяльності в дошкільному закладі, зміст діяльності студента обумовлений його подвійною позицією: з одного боку, студент є суб'єктом пізнавальної діяльності, з другого – виступає в ролі майбутнього суб'єкта керівництва процесом пізнавальної діяльності дітей. Це зумовлює необхідність визначення таких педагогічних умов, що сприяють ефективності роботи, а саме: спрямованість навчальної діяльності на усвідомлення студентами особливостей організації пізнавальної діяльності дітей; забезпечення інтегративних зв'язків теорії та практики в оволодінні студентами практичними навичками керівництва пізнавальною діяльністю; комплексне застосування інтерактивних технологій навчання; оволодіння студентами розумовими діями й операціями пізнавальної діяльності. Реалізації цих умов сприяє використання технологій активного навчання, зокрема, технології групової взаємодії.

Аналіз актуальних досліджень. Пізнавальна діяльність студентів тісно пов'язана з навчальною, однак має певні особливості. Дидактичні аспекти організації пізнавальної діяльності досліджувались у працях С. Архангельського, Ю. Бабанського, Б. Коротяєва, І. Лернера, М. Махмутова, П. Підкасистого, Н. Половнікової, Т. Шамової, Г. Щукіної та ін. Проблема пізнавальної діяльності та активності особистості досліджувалася також психологами (К. Абульханова-Славська, А. Брушлинський, П. Гальперін, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.).

Навчальна діяльність найчастіше визначається як універсальна діяльність, що складає основу оволодіння будь-якою іншою діяльністю, оскільки діяльність студента, яка здійснюється у процесі навчання, включає дві складові: діяльність, що засвоюється у процесі учіння і складається з певних предметних, спеціальних дій та операцій; власне навчальна діяльність, що має певну структуру, складається з розумових і практичних дій, операцій, за допомогою яких здійснюється засвоєння спеціальної, предметної діяльності, необхідних для неї знань і практичних дій. Якщо перший вид діяльності є специфічним для кожної професії, то другий є загальним для всіх, хто навчається (за І. Ільясовим).

Зауважимо, що проблема організації активної пізнавальної діяльності студентів потребує визначення особливостей навчання студентів у сучасних умовах. Науковцями (А. Вербицький, В. Загвязинський, В. Ляудіс, П. Підкасистий, С. Смирнов та ін.) зазначається, що педагогічний процес у ВНЗ – це бінарний процес, у якому навчальна (пізнавальна) діяльність, яку здійснює студент, тісно пов'язана з діяльністю викладання, яка здійснюється організатором і керівником цього процесу – викладачем.

Водночас спільна діяльність викладача та студентів може мати подвійний характер, залежно від того, яка з них є провідною. Визнання викладання провідною діяльністю створює той тип спільної діяльності, який не забезпечує перехід студента до нового рівня розвитку, необхідного для підготовки до професійної діяльності. Провідною, смислоутворювальною діяльністю виступає учіння, оскільки за його відсутності або недостатній результативності процес навчання відбутися не може. Отже, в теорії і практиці сучасної освіти здійснюється перенесення акценту з діяльності викладача, що навчає, на пізнавальну діяльність студентів. А навчання, передусім, розглядається науковцями як організація педагогом активної пізнавальної діяльності студентів, спрямованої на вирішення ними нових пізнавальних задач.

Систему форм навчальної діяльності студентів на заняттях становлять фронтальна, групова та індивідуальна, кожна з яких має певні особливості організації. Інтерес до використання групових форм навчальної діяльності в останні десятиріччя зумовлений розробкою у вітчизняній та зарубіжній психолого-педагогічній науці підходів, які розглядають соціальну взаємодію тих, хто навчається, як нову педагогічну практику, що забезпечують одночасне ефективне вирішення навчальних, розвивальних і виховних завдань. Дослідженнями науковців (В. Дяченко, В. Ляудіс, К. Нор, О. Савченко, О. Ярошенко та ін.) доведено, що групова навчальна діяльність сприяє активізації й результативності навчання, розвитку мотивації учіння, формуванню культури діалогу, розвитку міжособистісних стосунків. Тому **метою статті** є висвітлення особливостей використання технології групової взаємодії у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів та специфіки організації пізнавальної діяльності й колективної взаємодії студентів у малих групах.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що методика навчання у вищій школі – одне з головних питань, пов'язаних із якістю підготовки майбутніх фахівців. Поряд із змістом, методи, за допомогою яких здійснюється навчально-пізнавальна діяльність студентів, визначають рівень усвідомленості знань, їх системність, гнучкість, конкретність і узагальненість. Тому методика навчання постійно потребує вдосконалення.

Науковці (М. Левіна, В. Ляудіс, С. Смирнов, Д. Чернилевський, П. Щербань та ін.) підкреслюють, що в педагогічному ВНЗ методи виконують одночасно дві функції: вони є способами організації пізнавальної діяльності і предметом вивчення, оскільки є професійним засобом педагогічної діяльності, зразком для вивчення й наслідування, тобто вони визначають професійну підготовку фахівця. Протиріччя між теоретичною і практичною підготовкою ефективно допомагають вирішити методи, спрямовані на активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів. За Д. Чернилевським, активізація пізнавальної діяльності – це така організація пізнавального процесу, за якої навчальний матеріал стає предметом активних мисленневих і практичних дій кожного, хто навчається [6, 413].

У сучасному тлумаченні сутності навчання підкреслюється не стільки наявність взаємодії викладачів і студентів, скільки якість такої взаємодії. При цьому визначальним моментом є вмiла організація і стимулювання активної пізнавальної діяльності тих, хто навчається. Саме активна взаємодія викладача із студентом є, на думку багатьох учених (І. Лернер, В. Паламарчук, П. Підкасистий, О. Савченко, І. Харламов та ін.), визначальною в розкритті сутності навчання. Технології колективної взаємодії ґрунтуються на

внутрішньогруповій та міжгруповій спільній діяльності, провідною характеристикою якої є досягнення кооперативного результату навчальної діяльності, що передбачає внесок кожного учасника. Викладач при такому навчанні виступає як організатор і координатор навчальної діяльності.

Процес пізнання в ході групової взаємодії має характер інтерактивного навчання, що є актуальним та значущим для професійно-педагогічної підготовки майбутніх вихователів. При цьому більша ефективність інтерактивних методів досягається за рахунок інтенсифікації міжособистісного спілкування, реалізації всіх боків спілкування: інформативного (передача та збереження інформації), інтерактивного (організація та взаємодія у спільній діяльності), перцептивного (сприймання й розуміння один одного). Крім того, у процесі використання інтерактивних методів навчання створюються умови для реалізації суб'єкт-суб'єктних відносин за різними напрямками взаємодії: викладач – студент, студент – студенти, викладач – підгрупа, студент – підгрупа тощо.

Сутність технології групової взаємодії складає така організація навчальної діяльності, що передбачає виконання всіма учасниками процесу пізнання спільної діяльності в малих групах. Слід зазначити, що у психолого-педагогічній літературі немає єдиного підходу до визначення поняття групової навчальної діяльності. Найчастіше групова навчальна діяльність розглядається як форма організації навчання в малих групах, об'єднаних загальною навчальною метою при опосередкованому керівництві вчителем і в співпраці з учнями. При цьому мала група, за визначенням К. Нор, – це група з двох і більше осіб, об'єднаних єдиною метою, схожими інтересами й потребами у спілкуванні та спільній діяльності, та які перебувають у безпосередньому контакті один з одним [3, 79]. Л. Столяренко доповнює це визначення, підкреслюючи, що ознаками малої групи є просторова і часова співприсутність людей, що дає можливість контактів, які включають інтерактивні, інформаційні, перцептивні аспекти спілкування і взаємодії [5, 466].

Сутність групової діяльності становить процес взаємодії. Визначимо його зміст. Відповідно до словникових джерел, поняття «взаємодія» трактується як взаємний зв'язок двох явищ, взаємна підтримка. У психології групова взаємодія розглядається як процес безпосереднього або опосередкованого впливу суб'єктів один на одного, що викликає їх взаємну обумовленість і зв'язок. Причому особливість взаємодії – її причинна обумовленість. Кожна із взаємодіючих сторін виступає як причина іншої і як наслідок одночасного зворотного впливу протилежної сторони, що обумовлює розвиток об'єктів і їх структур. Групова взаємодія виступає як інтегруючий фактор, що сприяє утворенню структур певного рівня розвитку [4, 60–61].

На думку російських науковців, спільна навчальна діяльність, що здійснюється студентами в процесі взаємодії один з одним у малих групах, у колективних формах взаємодії, відіграє вирішальну роль у досягненні таких цілей:

- розвиток мислення студентів у процесі спільного пошуку й вирішення навчальних задач;
- створення додаткової мотивації учіння, що виникає в процесі особистісно значущої співпраці, за рахунок емоційних переживань і виникнення почуття «ми»;
- формування міжособистісних стосунків, готовності до співпраці, до розуміння інших;
- оволодіння способами організації спільної діяльності;
- розвиток самосвідомості студента, його самовизначення й самореалізації в ситуаціях взаємодії та бачення власного «я» очима інших;
- формування активної позиції студентів, становлення їх суб'єктності;
- наближення навчальної діяльності студентів до майбутньої професійної, яка є спільною за своєю сутністю;
- моделювання в процесі навчальної діяльності виробничих відносин і формування вміння вирішувати можливі конфлікти;
- створення психологічно комфортних умов у процесі навчання, що забезпечують більшу легкість генерування творчих ідей, зняття напруження між учасниками педагогічної взаємодії;
- розвиток усного мовлення студентів шляхом значної інтенсифікації комунікації [2, 195–196].

У навчальному процесі ВНЗ технологія групової взаємодії показала високу ефективність її використання саме за рахунок організації спільної навчальної діяльності. Оскільки навчально-пізнавальна діяльність є двобічним процесом, педагог і студенти виконують дії, які є формами спільної продуктивної діяльності учасників процесу пізнання. В. Ляудіс вважає, що управління багатоаспектним, поліфонічним (з погляду багатоманітності видів, форм, рівнів мисленнєвої діяльності в динаміці їх становлення) процесом є неможливим за рахунок зовнішнього контролю й оцінювання педагогом як єдиним джерелом мотивації і центром регуляції та корекції учіння. Тому стратегія інноваційного навчання передбачає мобілізацію всіх соціальних, комунікативних резервів організації й самоорганізації ситуації учіння. На її думку, вводячи психологічну поліфонію інтелектуальної діяльності в процес її становлення, ми неминуче

вводимо поліфонію соціальних комунікацій – системну організацію форм навчальної взаємодії викладача зі студентами, студентів один з одним, багатоманітність їх прямих і зворотних взаємозв'язків, міжособистісних стосунків і форм спілкування.

Спільна навчальна діяльність – це певна спільність, що виникає в процесі навчання і, з погляду В. Ляудіс, включає не тільки комунікативні, а, передусім, предметно-практичні взаємодії викладача й колективу студентів як вихідного рівня їх взаємодії, а також взаємодії з групами студентів і з окремими студентами, що входять у колектив. Зміст спільної навчальної діяльності становлять акти обміну діями, операціями, а також вербальними й невербальними сигналами цих дій і операцій між викладачами та студентами, а також між самими студентами в процесі формування діяльності, що засвоюється. У своєму становленні вона проходить низку етапів, які в ході засвоєння матеріалу приводять до формування єдиного смислового поля в усіх учасників навчання, яке й забезпечує подальшу саморегуляцію індивідуальної діяльності всіх учасників [1, 49–50].

Означені положення є значущими для започаткованого дослідження, оскільки йдеться про формування в майбутніх вихователів навичок організації власної пізнавальної діяльності, що необхідно для формування їх готовності до організації пізнавальної діяльності дітей. З урахуванням рекомендацій ученої було визначено систему форм спільної діяльності викладача і студентів у процесі організації навчально-пізнавальної діяльності в цілому і, зокрема, у різних формах групової взаємодії: дії з уведення в пізнавальну діяльність, що підводять до усвідомлення нового пізнання, дають можливість уявити собі об'єкт діяльності, кінцеву і проміжні цілі, забезпечують особистісну включеність студента в нові пізнавальні задачі на основі актуалізації цілей пізнання; розподілені (між педагогом і студентами) дії, які сприяють залученню їх до пізнавальних операцій, необхідних для досягнення результату – отримання пізнавального продукту; дії, що імітуються, тобто базуються на імітації методів і прийомів пізнання, дії за правилом «роби як я» та сприяють спільному пошуку шляхів вирішення пізнавальної задачі, стимулюють операційно-виконавський компонент дії на шляху до досягнення мети; дії з підтримання, що розширюють самостійність та ініціативність студентів у процесі пізнання, а роль педагога обмежується допомогою, оцінкою процесу та результатів діяльності; дії саморегуляції, спрямовані на досягнення студентами само- і взаємоконтролю за всіма компонентами пізнавальної діяльності, контроль способів отримання результату та його відповідності з тим, що вимагається, діагностика причин

невідповідності; дії самоспонування, пов'язані з висуненням і прийняттям нових пізнавальних цілей, що з'являються у процесі вирішення пізнавальної задачі та після досягнення проміжних цілей; дії самоорганізації, пов'язані з висуненням і апробацією нових способів співробітництва в процесі пізнання, активною зміною позицій учасників у взаємодіях, активізацією спілкування; партнерство – якісно нові стосунки викладача і студентів на основі самоорганізації всіх компонентів у структурі діяльності – організаційно-виконавських, контрольних-оцінних, інтелектуально-комунікативних і мотиваційно-смыслових.

Для досягнення позитивних результатів у використанні технології групової взаємодії було враховано визначені науковцями основні умови організації навчання у спільній діяльності:

- позитивний взаємозв'язок учасників, тобто спрямованість на спільне досягнення результату, розуміння студентами залежності успіху кожного від успіху інших;
- міжособистісна взаємодія, взаємодопомога як умова спільного вирішення навчальних задач;
- спільне визначення норм, принципів групової взаємодії і спілкування;
- чітке визначення цілей групи і кожного студента, колективна й індивідуальна відповідальність;
- спільна оцінка ходу і результату роботи в процесі групової рефлексії;
- поєднання групової та індивідуальної оцінки результатів діяльності, урахування персонального внеску кожного;
- створення організаційних умов (просторове розміщення груп, що забезпечує діалогічне взаєморозуміння учасників; визначення часових меж кожного етапу спільної діяльності);
- особлива позиція викладача, що виступає в ролі менеджера, координатора спільної діяльності, фасилітатора, який сприяє організації спільної діяльності [2, 196].

Залежно від змісту навчального матеріалу, виду завдання і характеру мисленнево-мовленневої діяльності студентів було використано декілька варіантів взаємодії в малих групах.

1. Малі групи, тобто діади або тріади, отримують одне й те саме завдання, а потім представляють власний варіант вирішення.
2. Групи отримують різні завдання, а потім представляють результати на загальне обговорення.
3. Робота за принципом «проблема по колу» – кожна підгрупа по черговому виконує завдання, доповнюючи його.

4. Інший варіант завдання – «вертушка», коли у просторі переміщуються не завдання, а студенти переходять від одного столу до іншого.

Така організація процесу виконання завдань сприяла формуванню вмінь працювати колективно, домовлятися про те, як буде представлено результат. Різні варіанти взаємодії спрямовані на формування вміння співпрацювати в малих групах, доповнювати один одного, виправляти помилки, співвідносити й оцінювати власні результати пізнавальної діяльності з діяльністю інших груп, надавати певний особистий і груповий внесок у вирішення кожного навчального завдання.

Зазначимо, що основним способом включення партнерів у спільну діяльність і одночасно способом комунікації є двобічне (діалог) та різнобічне (полілог) спілкування, яке забезпечує можливість відпрацювання індивідуальних і спільних рішень, досягнення проміжних і кінцевих результатів навчання. Діалогові стосунки, які є вищим рівнем спілкування і взаємодії, найбільш органічні природі психіки людини, оптимальні для нормального психічного розвитку й особистісного зростання. У ході виконання завдань студенти навчаються слухати та чути один одного, ставити запитання й відповідати на них, приймати позицію іншого і спільними зусиллями доходити певного висновку.

Висновки. Використання технології групової взаємодії у професійно-педагогічній підготовці створює можливості для більш глибокого розкриття інтелектуального і творчого потенціалу студентів, самопізнання й саморозвитку особистості, формування навичок професійного мовлення в різних ситуаціях спілкування, сприяє розвитку мотивації навчальної діяльності, інтенсифікує навчально-пізнавальну діяльність студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ляудис В. Я. Методика преподавания психологии : [учебное пособие] / В. Я. Ляудис. – М. :Изд-во УРАО, 2000. – 128 с.
2. Никитина Н. Н. Основы профессионально-педагогической деятельности / Н. Н. Никитина, О. М. Железнякова, М. А. Петухов. – М. : Мастерство, 2002. – 288 с.
3. Освітні технології : [навч.-метод. посіб. / за заг. ред. О. М. Пехоти]. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.
4. Психологический словарь / [авт.-сост. Копорулина В. Н., Смирнова М. Н., Гордеева Н. О.]. – Ростов н/Д. : Феникс, 2004. – 640 с.
5. Столяренко Л. Д. Основы психологии / Л. Д. Столяренко. – Ростов-на-Дону : «Феникс», 1999. – 672 с.
6. Чернилевский Д. В. Дидактические технологии в высшей школе : [учеб. пособие для вузов] / Д. В. Чернилевский. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 437 с.

РЕЗЮМЕ

Т. А. Садовая. Использование технологии группового взаимодействия в профессиональной подготовке будущих воспитателей.

В статье рассматриваются особенности использования технологии группового взаимодействия в профессиональной подготовке будущих воспитателей к организации познавательной деятельности детей в дошкольном учреждении. Уточняются особенности взаимодействия и общения в системах «преподаватель – студент», «студент – студент» в процессе работы в малых группах. Доказана эффективность технологии группового взаимодействия для развития мышления студентов; усиления мотивации учения; формирования межличностных отношений; овладения способами организации совместной деятельности; развития самоконтроля и рефлексии в учебной деятельности; расширения коммуникации путем организации совместной деятельности в группах с разным составом участников.

Ключевые слова: познавательная деятельность, совместная деятельность, взаимодействие, общие действия, технология обучения, малая группа, групповое взаимодействие, организация обучения.

SUMMARY

T. Sadova. The use of group co-operation technology in professional preparation of future educators.

In the article the peculiarities of the use of group co-operation technology in professional preparation of future educators to organization of cognitive activity of children in preschool establishment are examined. Efficiency of work is determined by such pedagogical conditions: orientation of educational activity at the awareness of the organization peculiarities of cognitive activity of children and students; providing integrative connections of theory and practice in the process of students' acquiring practical skills of managing cognitive activity; complex use of interactive technologies of teaching; students' performing mental actions and operations of cognitive activity. The use of group co-operation technology is instrumental in realization of these conditions.

Intercommunication of student's educational and cognitive activity is opened up, the features of cognitive activity from the point of view of activity approach and specifics of its organization are determined at modern higher school; the essence, terms and methods of joint educational activity organization are highlighted. Basic concepts, such as «co-operation», «joint educational activity», «general actions» are described. The features of co-operation and intercourse are specified in the systems «teacher-student», «student-student» in the process of work in small groups.

It is noted that the main way to include partners in joint activities and at the same time a way of communication is a two-way (dialogue) and comprehensive (transitional) communication, which provides the possibility to work out individual and joint decisions, the achievement of outputs and outcomes of learning.

Efficiency of group co-operation technology is well-proven for the development of students thought; strengthening their motivation to studies; forming of interpersonal relations; mastering the methods of joint activity organization; development of self-control and reflection in educational activity; expansion of communication by means of joint activity organization in groups with the different list of entries. Attention is paid to the peculiarities of teacher's managing the work of students in small groups, joint activity organization, special position of a teacher as a facilitator, co-coordinator of joint activity.

Key words: cognitive activity, joint activity, co-operation, general actions, teaching technology, small group, group co-operation, organization of teaching.